

Terbiye ile Anlaşılan Nedir ?

Sözlükte, istenilen şekilde yetişmesini sağlamak için bir kimseye gerekli bilgi ve nitelikleri kazandırma anlamına gelen terbiye kelimesi İslâm kültüründe genellikle eğitimin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kur'an'da yüze yakın yerde geçen ve terbiye ile aynı kökten gelen Rab kelimesi, Allah'ın sıfatıdır. Sâhib, mâlik ve idâreci gibi manalar için kullanılır ve aynı zamanda terbiye manasına da gelir. Allah'ı Rab olarak benimsemek, O'nun terbiyesi, talimi altına girme ve hayatı düzenleyen hükümlerine boyun eğerek, saygıdeğer bir insan olma yolunda ilerleme anlamına gelmektedir.

Terbiye, *Altın Yaprak* dergisinde¹ yayımlanan terbiye notlarında üç farklı başlık altında incelenmiştir. Bunlar; terbiye-i bedeniye, terbiye-i ahlakiye, terbiye-i zihniye'dir. Zeynizâde Mehmet Hâzık Efendi, eserinde bu üç başlığı esasları ile birlikte ele almıştır. 'Terbiye-i bedeniye' insanların bedensel gelişimlerini konu edinir. Beden terbiyesinin esasları ise şunlardır; temizlik, yeme - içme kuralları, giyinme kuralları, dinlenme kuralları, evlenme kuralları ve jimnastik, spor veya beden hareketleridir. 'Terbiye-i zihniye' ise insanların düşünsel ve zihinsel gelişimini konu edinmektedir. Zihni, hayata ve insanlığa uygun bir şekilde geliştirmek gerekir. Zihin terbiyesinin esasları şunlardır; dil, maddi ve manevi ilimler, hakiki (felsefi) ilimler, vahdet ve kesret. Vahdet; kır veya köy gibi, gürültü ve patırtıdan uzak yerlerde yaşamak, O'nun yüceliği ve harikuladeliğini seyretmek ve ondan ders almaktır. Kesret ise; nüfusu büyük şehirlerde her tarafı kapanmış dar dairelerde, kötü mekânlarda oturup da ruhunu, fikrini ve vicdanını teselli edecek hiçbir tabii eğlence bulmaksızın ruhi sıkıntı içerisinde vakit geçirmektir. 'Terbiye-i ahlakiye' sosyal bir varlık olan insanın sosyal yaşantılarındaki değerleri konu alır. Toplum içinde yaşarken hayatımızı devam ettirmek, tavır ve davranışlarımızı ona göre düzenlemek gerekir. Ahlak terbiyesinin esasları ise şunlardır; itaat, ibret, tecrübe, müşahede, mütalaa, refakat ve vicdan.²

Terbiye, birçok kişi tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış olsa da aslında yapılan bu tanımların özü itibarıyla birbirine çok yakın olduğunu görürüz. Örneğin Beyzâvî terbiyeyi "bir şeyi derece derece geliştirerek kemaline ulaştırmak" diye açıklayarak bunun bütün canlılar için söz konusu olduğunu söylerken³ Râgıb el-İsfahânî terbiyeyi "bir şeyi en mükemmel derecesine ulaşıncaya kadar adım adım inşa etmek" şeklinde tanımlar.⁴ Özetle terbiye, yaratılmış olanların mevcut bütün kabiliyetlerin dikkate alınarak bunların geliştirilmesi ve yönlendirilmesidir.

¹ Tarhan, M., Kılıç, F., Solak, M. (2016) *Altın Yaprak Dergisi* (1925): Ahmet İzzet ve Mehmet Zekai Bey'in Kaleminden "Terbiye Notları". Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16 (4), s.1798.

² Hazık, ZM (2007). Zeynizâde Mehmet Hâzık Efendi'nin "Terbiye (Terbiye-i Bedeniye, Terbiye-i Fikriye, Terbiye-i Ahlakiye)" birinci bölümü, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (6) , 230-232.

³ *Envârü't-tenzîl*, I, 7.

⁴ *el-Müfredât*, "rbv" md.

Ziya Gökalp'e göre bir insanın eğitiminde (terbiyesinde) en önemli etken dindir. Zira insan, aradığı en mükemmel fazileti, hürriyeti ve adaleti bu maddi âlemde bulamasa da manevi bir âlemde bulabilir. Gökalp, İslam terbiyesinin gerekliliğinden bahsederken hayatı boyunca kuvvetli kişiliğe sahip bireylerin genellikle çocukluğunda dini terbiye alan kimselerden oluştuğunu söyler. Çünkü hem bireysel hem de toplumsal manada mutlu ve huzurlu bir yaşam sürebilmek için din ve dine ait kuralların da bilinmesi gerekir. Ona göre, çocukluğunda dini terbiyeyi almayan kişiler, ölünceye kadar şahsiyetsiz kalmaya, iradesiz ve karakersiz yaşamaya mahkûmdurlar: "Bütün hayatlarında kuvvetli bir seciye gösteren insanlar, umumiyetle çocukluklarında dini bir terbiye alanlardır. Çocuklukta din terbiyesi almayanlar, ölünceye kadar şahsiyetsiz kalmaya, iradesiz ve seciyesiz yaşamaya mahkûmdurlar."⁵ Bu ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Gökalp, çocukluk döneminde alınan din eğitimi oldukça önemsemektedir ve insana has diğer birçok meziyette olduğu gibi din duygusunun da ufak yaşlardan itibaren doyurulmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber çocuk terbiyesi üzerinde önemle durmuş ve "Hiç bir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha iyi bir hediye veremez"⁶, "Bir adamın çocuğunu eğitip terbiye etmesi maddi (içerikli) sadakalar dağıtmasından daha hayırlıdır"⁷ buyurmuşlardır.

Altın Yaprak dergisinde yayımlanan terbiye notları yazarlarından Mehmet Zekâi Bey⁸ terbiyenin unsurlarını; çocuk, terbiyenin verileceği yer ve terbiye edecek kişi olarak ele almıştır. Çocuğun terbiye edilmesine Enha-i terbiye ve talim (Pedagojizm) denir.⁹ Bu, öğretmenin çocuğu terbiye ederken kullandığı eğitim yolunun ismidir. Çocukların terbiye ilmine tâbi tutulmasında üç dönem olduğunu ve bu dönemlerin Sebâvet-i Evvel, Sebâvet-i Sâniye ve Şebâb dönemleri olduğu ifade edilmiştir. İlmî terbiyenin diğer bir unsurunun ise öğretmen olduğunu, öğretmenin; ilmî terbiyede başarılı olabilmesi için önce çocuğun ilgi duyduğu şeyleri bilmesi, marifet sahibi olması, fizyoloji ve psikoloji ilimlerini bilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰ Okul ortamı terbiyenin gerçekleştirilmesi için oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Ailesinden yeterli terbiye gören çocuklar okullarda öğretmenleri ve arkadaşları aracılığı ile bu davranışlarını daha da pekiştirebilir yahut var olan terbiyelerinde bozulma meydana gelebilir. Öğrenme nasıl ki, beşikten mezara dek devam ederse terbiye de beşikten mezara kadardır ve hayatın her döneminde çevreden aldıkları ile şekillenmeye devam eder.

⁵ Işıkdoğan, D., *Ziya Gökalp'in Din ve Dini Terbiye Anlayışı*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (29), 380-398.

⁶ Ali Nasif, et-Tac, Beyrut 1961, V, 8.

⁷ Ali Nasif, a.g.e., V, 8.

⁸ Mehmet Zekâi Bey, 1888 yılında Bolu'da doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini Bolu'da tamamlayan Mehmet Zekâi Bey, daha sonra 1911 yılında Darulfünun'un Darulmuallimin-i Aliye Edebiyat bölümünden mezun olmuştur. İstanbul, Çankırı, Şam, Bolu, Düzce, Denizli, Uşak ve Konya'da öğretmen olarak göre yapmıştır. 1969 yılında vefat eden Mehmet Zekâi Bey; Bolu, Dertli, Kürsi-i Millet gazetelerinde; Millî Gaye, Altın Yaprak, Yeşil Yaprak, Abant, İzmir'de "Fikirler Dergisi", Konya'da "Yeni Anadolu Gazetesi"nde, İstanbul'da "Tarihten Sesler, Bilgi, Öğretmen Dergisi, Her Hafta, Resimli Tarih, Hilal ve Tohum" dergilerinde köşe yazıları yayımlamıştır. Ayrıca Peygamberimizin Hayatı, İslam Âleminde İlim Hayatına Toplu Bir Bakış, Peygamberimiz, İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere, Bolu Salnamesi (Tarihi Bölümleri), Bolu Tarihi gibi kitapları mevcuttur. Soyadı kanunundan sonra "Konrapa" soy ismini almıştır. Mehmet Zekâi Bey'in Bolu Sultanisinde Tarih, Coğrafya ve Ruhیات muallimi olarak görev yaptığı bilinmektedir.

⁹ Enhâ-i Terbiye ve talim ifadesi, eğitim ve öğretimin yolları veya yönleri olarak tanımlanabilir. Şemsettin Sami Kamus-ı Türkî'de "Enhâ" kelimesini cenuplar, taraflar olarak açıklamaktadır.

¹⁰ Tarhan, M., Kılıç, F., Solak, M. (2016) Altın Yaprak Dergisi (1925): Ahmet İzzet ve Mehmet Zekai Bey'in Kaleminden "Terbiye Notları". Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, s.1806.